

Att göra det stora och föränderliga gripbart: Modeller som möjlighet och utmaning i samhällskunskapsundervisningen

Ann-Sofie Jägerskog, Malin Tväråna, Mattias Björklund, Max Strandberg, Sara Carlberg, Robert Kenndal, Therese Juthberg, Per Sahlström, Marie Losciale, Patrik Gottfridsson, Bodil Kåks
Stockholms universitet

Många viktiga samhällsfrågor om försörjning, kulturmöten, klimatutmaningar och ekonomiska, sociala och politiska processer utmärks av komplexa samband. Dessa samband är dessutom ofta föränderliga och det vi tror oss veta idag kan mycket väl vara omkullkastat imorgon. Det faktum att de samband och relationer som lyfts inom ramen för samhällskunskapen ofta är både komplexa och föränderliga innebär ämnesdidaktiska utmaningar. I skolans samhällskunskapsundervisning används ofta modeller för att illustrera och förtydliga sådana samband, exempelvis modeller som illustrerar samhällsekonomiska system eller hållbar utveckling, liksom modeller av politiska processer och diagram som återspeglar relationer mellan olika faktorer i samhället. Såväl lärares erfarenheter som tidigare forskning (tex Roberts & Brugar, 2017; Jägerskog, 2020; Sundler, Dudas & Anderhag, 2017) visar dock att elever ofta har svårt att tolka och förstå modeller. Dessutom finns en risk att dessa till synes fasta modeller inte erbjuder en förståelse av samhällsfrågornas föränderliga karaktär.

Vi presenterar delresultat från ett projekt som syftar till att utveckla kunskap om elevers förståelse av två typer av modeller (flödesscheman och plotdiagram) som ofta används i samhällskunskapsundervisning, och om vad elever behöver urskilja för att utveckla förmågan att med hjälp av modellerna föra kvalificerade resonemang om det ämnesinnehåll som modellerna illustrerar. Det undersökta materialet består av 46 transkriberade smågruppsamtal där elever från årskurs 6, 8 respektive år 1 på gymnasiet diskuterar en uppgift som berör antingen ett flödesschema över Sveriges demokratiska system, ett flödesschema över det samhällsekonomiska systemet, ett plotdiagram som beskriver relationen mellan olika länders BNP-nivå och nivå av CO₂-utsläpp, eller ett plotdiagram som beskriver relationen mellan antalet barn kvinnor föder under sitt liv i olika länder och utbildningsnivå hos flickor i dessa länder. Det transkriberade materialet analyserades med hjälp av fenomenografi (Marton 2015), vilket resulterade i identifieringen av ett antal kritiska aspekter, dvs aspekter som behöver synliggöras i undervisningen för att eleverna ska kunna föra kvalificerade resonemang kopplade till dessa modeller och ämnesinnehåll.

Resultatet visade att i relation till undersökta flödesscheman är de visualiserade sambandens komplexitet och förändring centralt för elever att urskilja för att kunna föra kvalificerade resonemang. De kritiska aspekterna som identifierades rör urskiljandet av flödesschemat som en helhet snarare än många delar, att se relationerna mellan modellens enheter som ömsesidiga, att förstå att det representerade systemet är konstruerat snarare än naturgivet, samt att urskilja att det representerade systemet står i relation till externa faktorer. Även i relation till de undersökta plotdiagrammen visade sig aspekter av komplexitet och föränderlighet vara centrala. Utöver att urskilja att det finns ett övergripande mönster mellan de två faktorerna i diagrammet och att det kan finnas avvikelser från detta mönster, behöver elever även urskilja att mönstret kan förklaras av andra samhällsfaktorer och att båda faktorerna i diagrammet påverkar och påverkas av andra faktorer i ett större samhällssystem som kan förändras.

Resultaten är relevanta för samhällskunskapslärare på flera olika skolstadier och den kunskap som utvecklas genom projektet kan i förlängningen användas av lärare för att planera, genomföra och utvärdera sin undervisning.

Referenser

Jägerskog, A., (2020). *Making possible by making visible. Learning through visual representations in social science*. (Doktorsavhandling). Stockholms universitet.

Marton, F. (2015). *Necessary conditions of learning*. Routledge.

Roberts, K. L., & Brugar, K. A. (2017). The view from here: Emergence of graphical literacy. *Reading Psychology, 38*(8), 733-777.

Sundler, M., Dudas, C. & Anderhag, P. (2017). Från missförstånd till klarhet: hur kan undervisningen organiseras för att stötta elevers förståelse för växthuseffekten? *Forskning om undervisning och lärande, 5*(2), 6-29.

Time: Monday 4.4, 10:30, room C215